

الْحَمْدُ لِلَّهِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ

- سرشناسه: همایش سراسری اندیشه‌های قرآنی استاد شهید مرتضی مطهری (ع) (۱۳۸۷: قم)
- عنوان و نام پدیدآور: اندیشه‌های قرآنی شهید مطهری (ع): مجموعه مقالات برگزیده همایش اندیشه‌های شهید مطهری (ع) / جمعی از مولفان: [با همکاری جامعه المصطفی (ع) العالمية... [و دیگران]].
- مشخصات نشر: قم: جامعه المصطفی (ع) العالمية، ۱۳۸۷ -
- شابک: ج. ۱: ۶-۱۹-۰۱۹۵-۹۶۴-۹۷۸:
- یادداشت: با همکاری جامعه المصطفی (ع) العالمية، انجمن قرآن پژوهشی حوزه علمیه قم، پژوهشگاه فرهنگ و علوم انسانی (فرهنگ و معارف قرآن) وابسته به دفتر تبلیغات، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، بنیاد شهید انقلاب اسلامی، مرکز تحقیقات قرآن کریم الهدی....
- یادداشت: ج. ۲ (چاپ اول: ۱۳۸۸).
- یادداشت: چاپ دوم ۱۳۹۴ (فیبا).
- یادداشت: کتابنامه.
- موضوع: مطهری، مرتضی، ۱۲۹۸ - ۱۳۵۸ -- کنگره‌ها
- شناسه افزوده: جامعه المصطفی (ع) العالمية
- رده بندی کنگره: ۱۳۸۷ ۶۷۶/م ۲۳۳/۷ BP
- رده بندی دیویی: ۴۸۲/۲۹۷
- شماره کتابشناسی ملی: ۱۹۰۸۱۳۵

اندیشه‌های قرآنی شهید مطهری رحمته الله

جلد اول

مجموعه مقالات برگزیده

همایش اندیشه‌های قرآنی شهید مطهری رحمته الله

جمعی از مؤلفان

مدرسه عالی امام خمینی رحمته الله

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله

اندیشه‌های قرآنی شهید مطهری رحمته‌الله - جلد اول
مجموعه مقالات برگزیده همایش اندیشه‌های قرآنی شهید مطهری رحمته‌الله

تألیف: جمعی از مؤلفان مدرسه عالی امام خمینی رحمته‌الله

به کوشش حسین علوی‌مهر

چاپ دوم: ۱۳۹۴ ش / ۱۴۳۶ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ص‌الله

● چاپ: زلال کوثر ● قیمت: ۱۵۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

- قم، چهارراه شهدا، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نیش کوچه ۱۸. تلفکس: ۹ - ۳۷۸۳۹۳۰۵ +۹۸ ۲۵
- قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: ۳۲۱۳۳۱۰۶ +۹۸ ۲۵ فکس: ۳۲۱۳۳۱۴۶ +۹۸ ۲۵
- قم، ساختمان ناشران، طبقه سوم، پلاک ۳۰۸. تلفن: ۳۷۸۴۲۴۰۲ +۹۸ ۲۵

pub.miu.ac.ir

miup@pub.miu.ac.ir

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

سخن ناشر

آغاز و انجام یک پژوهش، پیمودن مرحله‌ای از رشد است که با پاشیدن بذر پرسش، در مزرعه ذهن آماده پژوهشگر آغاز می‌شود و با به ثمر نشستن و برداشت محصول، پایان می‌پذیرد. البته این پایان، فصلی نو را برای رویش، نوید می‌دهد؛ چرا که حاصل کار علاوه بر سرسبزی، طراوت و برکت، فراهم آمدن چندین پرسش تازه و گردآوری بذره‌های قابل رویش بیشتری است. پرسش‌ها بذره‌هایی هستند که به تناسب نیازهای زمان و توان محققان، پرورش می‌یابند و فرهنگ و تمدن را در پی خود به حرکت وا می‌دارند. افزایش سرعت جابجایی و کوتاه شدن فاصله‌ها، چه بسا بذره‌های پرسشی را همانند باد، از فرسنگ‌ها دورتر بر ذهن جستجوگر می‌نشانند و تنوع و تازگی را برای تمدنی دیگر به ارمغان می‌آورد. به طور حتم آگاهی و مدیریت، در سرعت بخشیدن به این فرایند، همواره نقشی شایسته خواهد داشت.

جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية با توجه به رسالت جهانی و جایگاه ویژه خود در حوزه‌های علمیه و نیز تنوع در نیروی انسانی، بر خود لازم می‌داند نقش مؤثری را در فراهم آوردن شرایط مناسب برای پژوهش ایفا کند. ایجاد زیرساخت‌های لازم، مدیریت بهینه امکانات موجود و حمایت از پژوهشگران عرصه دین از اهم وظایف معاونت پژوهش جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية به شمار می‌رود.

امید می‌رود با سامان‌دهی به حرکت‌های خودجوش علمی و تقویت انگیزه‌های موجود، شاهد شکوفایی هر چه بیشتر عرصه فرهنگ دینی در جای جای جهان باشیم.

جامعة المصطفیٰ العالمية

معاونت پژوهش

بهار ۱۳۸۷

فهرست

.....	سخن ناشر	۵
.....	مقدمه	۱۷

بخش اول: کلیات

.....	استاد مطهری و عشق به قرآن	۲۳
.....	چکیده	۲۳
.....	مدخل	۲۳
.....	قرآن کتاب شور و عشق	۲۵
.....	نشانه‌های جذبه و جاذبه قرآن	۲۵
.....	۱. سیری ناپذیری از تلاوت قرآن	۲۵
.....	۳. تلاوت قرآن و مسحوری	۲۷
.....	مطهری و عشق به قرآن	۳۱
.....	۱. نقش اساتید شهید مطهری در پیدایش عشق او به قرآن	۳۱
.....	۲. عشق شهید مطهری نسبت به نهج‌البلاغه کتابی فروتر از قرآن	۳۳
.....	۳. تمجید و ستایش وصف ناپذیر شهید مطهری <small>رحمته</small> از قرآن	۳۵
.....	۴. اهتمام به قرآن در آثار و حیات شهید مطهری	۳۶
.....	۵. شناخت نیاز و مقتضیات زمان و باورمندی به نقش قرآن در اصلاح فرد و اجتماع	۳۷
.....	فهرست منابع	۴۲
.....	مبانی فهم و تفسیر قرآن از نگاه شهید مطهری	۴۳
.....	چکیده	۴۳
.....	واژگان کلیدی	۴۴

۴۴	درآمد.....
۴۵	مبانی صدور و دلالتی.....
۴۶	مبانی صدور.....
۴۶	الاهی بودن متن قرآن.....
۴۷	(ب) مبانی دلالتی فهم و تفسیر قرآن.....
۴۷	۱. حجیت ظواهر و امکان فهم قرآن.....
۴۹	۲. معناداری زبان قرآن.....
۵۱	۳. استقلال دلالتی قرآن.....
۵۲	۴. وجود آیات متشابه و محکم در قرآن.....
۵۴	۵. دوری از گمان در تفسیر.....
۵۵	۶. جهانی بودن قرآن.....
۵۶	۷. جاودانگی قرآن.....
۵۸	۸. وجود سطوح معانی و فهم قرآن.....
۵۹	۹. ممنوعیت تفسیر به رأی.....
۶۰	خاتمه: شرایط فهم و تفسیر قرآن.....
۶۲	فهرست منابع.....
۶۳	قواعد تفسیر از دیدگاه شهید مطهری <small>رحمته‌الله</small> .....
۶۳	چکیده.....
۶۳	کلید واژه‌ها.....
۶۴	اشارات.....
۶۴	تعریف قواعد تفسیر.....
۶۵	۱. لزوم پرهیز از تفسیر به رأی.....
۶۶	۲. توجه متعادل به ظاهر و باطن قرآن.....
۶۷	۳. ضرورت بهره‌گیری از منابع معتبر.....
۶۷	منبعیت قرآن در تفسیر.....
۶۸	منبعیت سنت در تفسیر.....
۷۱	منبعیت عقل در تفسیر.....
۷۲	۴. وجوب توجه به ناسخ و منسوخ.....
۷۳	۵. عنایت به تخصیص و تقیید.....
۷۳	(الف) عام و خاص.....
۷۴	(ب) مطلق و مقید.....
۷۵	(۶) امکان به کارگیری یک لفظ در بیش از یک معنی در تفسیر.....
۷۷	(۷) اجرای الغای خصوصیت.....

۷۹	.....	۸) ارجاع آیات متشابه به محکم
۸۱	.....	۹. توجه به قرینه‌های کلام
۸۱	.....	قرینه متصل
۸۱	.....	۱. قرینه مضمون
۸۲	.....	۲. قاعده سیاق
۸۶	.....	ب) قرینه منفصل
۸۶	.....	۱. شأن نزول
۸۷	.....	۲. تاریخ اسلام
۸۷	.....	۳. پیشرفت علوم
۸۸	.....	۴. روایات معتبر
۸۹	.....	فهرست منابع
۹۱	.....	روش‌شناسی تفسیر قرآن از نگاه شهید مطهری <small>رحمته‌الله</small>
۹۱	.....	چکیده
۹۱	.....	درآمد
۹۳	.....	مفهوم‌شناسی و پیشینه
۹۴	.....	تاریخچه روش‌شناسی تفسیر
۹۴	.....	الف) پیدایش و رشد
۹۶	.....	ب) نگارش در زمینه روش‌ها و گرایش‌ها
۹۷	.....	تقسیم روش‌های تفسیر قرآن
۹۷	.....	۱. روش تفسیر قرآن به قرآن شهید مطهری
۱۰۲	.....	۲. روش تفسیر روایی
۱۰۹	.....	۳. روش تفسیر عقلی
۱۱۲	.....	۴. روش تفسیر علمی
۱۱۴	.....	اقسام تفسیر علمی از جهت شکل و شیوه‌ی تفسیر
۱۱۴	.....	الف) استخراج همه علوم از قرآن کریم
۱۱۵	.....	ب) تطبیق و تحمیل نظریات علمی بر قرآن کریم
۱۱۶	.....	ج) استخدام علوم برای فهم و تبیین بهتر قرآن
۱۲۲	.....	۵. روش تفسیر اشاری (باطنی)
۱۲۳	.....	تاریخچه
۱۲۴	.....	دیدگاه‌ها
۱۲۴	.....	الف) دیدگاه علّامه طباطبایی
۱۲۵	.....	ب) دیدگاه آیت الله معرفت
۱۲۶	.....	بررسی

- ۱۲۷..... مراحل به دست آوردن بطن و تأویل آیات (نظر آیت الله معرفت)
- ۱۲۸..... شناخت تحلیلی
- ۱۳۱..... ۶. روش تفسیر جامع اجتهادی
- ۱۳۲..... ۷. روش تفسیر به رأی
- ۱۳۵..... گرایش‌های تفسیری شهید مطهری
- ۱۳۵..... ۱. گرایش اجتماعی در تفسیر
- ۱۳۸..... ۲. گرایش سیاسی در تفسیر
- ۱۳۹..... ۳. گرایش فلسفی
- ۱۴۱..... ۴. گرایش کلامی
- ۱۴۳..... ویژگی‌های دیگر شیوه تفسیری شهید مطهری
- ۱۴۳..... ۱. استفاده از اشعار در میان مباحث تفسیری
- ۱۴۴..... ۲. ریشه‌یابی لغات و توجه به معادل فارسی آن‌ها
- ۱۴۶..... ۳. طرح نظریه پردازی‌های قرآنی
- ۱۴۶..... نظریه قرآن
- ۱۴۸..... ۴. استفاده از داستان‌های مناسب تاریخی در تفسیر
- ۱۴۸..... ۵. پیام‌گیری و درس‌آموزی از آیات قرآن
- ۱۴۸..... ۶. تفسیر تطبیقی بین شیعه و اهل سنت
- ۱۴۹..... ۷. پاسخ‌گویی به شبه‌های شرق‌شناسان
- ۱۵۱..... فهرست منابع

بخش دوم: قرآن و علوم

- ۱۵۵..... تفسیر علمی قرآن از منظر شهید مطهری رحمته‌الله
- ۱۵۵..... چکیده
- ۱۵۵..... مقدمه
- ۱۵۶..... علل رشد علوم
- ۱۵۷..... اول) تشویق قرآن و روایات به فراگیری علوم
- ۱۵۷..... ۱. نزول وحی با خواندن، قلم و علم شروع شده است
- ۱۵۷..... ۲. ارزش مطلق علم در قرآن
- ۱۵۷..... ۳. فضیلت عالمان و دانشمندان در قرآن
- ۱۵۸..... ۴. دعوت به تفکر و تدبیر در قرآن
- ۱۵۸..... ۵. سرزنش کسانی که تفکر ندارند
- ۱۵۸..... ۶. سرزنش کسانی که از ظن و گمان پیروی می‌کنند
- ۱۵۹..... ۷. کشف اسرار طبیعت در قرآن

۱۶۱	.....دوم) عدم تعصب در فراگیری علوم.....
۱۶۳	.....اهداف ذکر آیات علمی در قرآن.....
۱۶۴	.....۱. تقویت خداشناسی.....
۱۶۴	.....حرکت بادها و ابرها.....
۱۶۶	.....جنین‌شناسی مقدمه خداشناسی.....
۱۶۶	.....۲. آگاهی از قدرت خداوند.....
۱۶۷	.....خلقت انسان از آب.....
۱۶۹	.....انگشت نگاری و شناخت قدرت خداوند بر معاد.....
۱۷۰	.....۳. اعجاز علمی قرآن.....
۱۷۰	.....قانون جاذبه.....
۱۷۱	.....علقه، شگفتی پزشکی قرآن.....
۱۷۳	.....روش‌شناسی فهم و تفسیر آیات علمی از نگاه علامه مطهری <small>رحمته‌الله</small> .....
۱۷۳	.....۱. روش استخراج همه علوم از قرآن.....
۱۷۴	.....نقد و بررسی.....
۱۷۵	.....۲. روش تطبیق و تحمیل نظریات علمی بر قرآن.....
۱۷۵	.....نقد و بررسی.....
۱۷۶	.....۳. روش استخدام علوم برای فهم بهتر قرآن.....
۱۷۹	.....فهرست منابع.....
۱۸۱	.....بهداشت روان در آثار شهید مطهری <small>رحمته‌الله</small> .....
۱۸۱	.....چکیده.....
۱۸۱	.....مقدمه.....
۱۸۲	.....مفهوم‌شناسی.....
۱۸۳	.....جایگاه بهداشت روانی.....
۱۸۳	.....راه‌کارهای تأمین بهداشت روانی.....
۱۸۴	.....الف) راهکارهای معرفتی.....
۱۸۴	.....۱. ایمان به خداوند.....
۱۸۵	.....۲. ذکر خدا.....
۱۸۶	.....۳. اعتقاد به قضا و قدر.....
۱۸۷	.....۴. توکل به خداوند.....
۱۸۸	.....۵. رضایت از زندگی.....
۱۸۹	.....۶. زهد.....
۱۹۰	.....۷. در دسترس بودن اهداف.....
۱۹۱	.....۸. عزت نفس.....

۱۹۳.....	۸-۱- عواملی ایجاد عزت نفس.....
۱۹۳.....	۸-۱-۱- راستگویی.....
۱۹۴.....	۸-۱-۲- صبر، زهد، تقوا.....
۱۹۴.....	۸-۱-۳- مهم ندیدن زندگی دنیا.....
۱۹۵.....	۸-۲- عوامل از دست دادن عزت نفس.....
۱۹۵.....	۸-۲-۱- بیان کردن مشکلات و گرفتاری‌ها نزد مردم.....
۱۹۵.....	۸-۲-۲- طمع.....
۱۹۵.....	۸-۲-۳- بخل، جُبْن، فقر.....
۱۹۶.....	۸-۳- آثار از دست دادن عزت نفس.....
۱۹۶.....	۸-۳-۱- غیبت کردن.....
۱۹۶.....	۸-۳-۲- ایمن نبودن مردم از شر او.....
۱۹۶.....	ب) راهکارهای عاطفی.....
۱۹۶.....	۱. دعا و درخواست از خدا.....
۱۹۸.....	۲. امیدواری به فضل خداوند.....
۱۹۹.....	۳. توبه.....
۲۰۰.....	ج) راهکارهای رفتاری.....
۲۰۰.....	۱. ازدواج.....
۲۰۲.....	۲. حجاب.....
۲۰۳.....	۳. تعدیل غرایز و کنترل غرایز.....
۲۰۴.....	۴. کار و فعالیت.....
۲۰۷.....	۵. روابط اجتماعی مناسب.....
۲۰۸.....	۶. ساده زیستی و پرهیز از تکلف.....
۲۰۹.....	فهرست منابع.....

بخش سوم: معارف و قرآن

۲۱۳.....	پژوهشی در انسان‌شناسی (شهید مطهری <small>رحمته</small> و اریک فروم).....
۲۱۳.....	مقدمه.....
۲۱۴.....	حقیقت وجودی انسان.....
۲۱۴.....	۱-۲. تعریف انسان.....
۲۱۴.....	۱-۱-۲. انسان در تعریف شهید مطهری.....
۲۱۵.....	۲-۱-۲. انسان در تعریف اریک فروم.....
۲۱۵.....	۲-۱-۳. نقد و بررسی.....
۲۱۶.....	۲-۲. سرشت انسان.....

۲۱۶	..... ۱-۲-۲. فطرت الاهی
۲۱۷	..... ۱-۲-۲. ۱. ادله اثبات فطریات از دیدگاه مطهری
۲۱۸	..... ۱-۲-۲. ۱-۱-۱. ادله عقلی
۲۱۸	..... الف) برهان‌های غیرمستقیم
۲۱۸	..... ب) برهان‌های مستقیم
۲۱۸	..... ۱-۲-۲. ۱-۱-۲. ادله نقلی (قرآنی)
۲۱۹	..... ۲-۲-۲. اریک فروم و طبع آدمی
۲۲۰	..... ۱-۲-۲. نیازهای روانی یا وجودی انسان
۲۲۲	..... ۳-۲-۲. نقد و بررسی
۲۲۳	..... عوامل مؤثر در سقوط انسان
۲۲۳	..... ۱-۳. علل سقوط انسان از نگاه مطهری <small>رحمته</small>
۲۲۳	..... ۱-۳. ۱. ماشینی شدن
۲۲۴	..... ۲-۱-۳. از خود بیگانگی
۲۲۵	..... ۳-۱-۳. خلأ معنوی و آثار زیان‌بار آن
۲۲۶	..... ۴-۱-۳. آثار سوء جدایی علم و دین
۲۲۶	..... ۵-۱-۳. ترس از مرگ
۲۲۶	..... ۶-۱-۳. سرپوش گذاشتن بر غرایز
۲۲۶	..... ۲-۳. علل سقوط انسان از نگاه اریک فروم
۲۲۶	..... ۱-۲-۳. ماشینی شدن
۲۲۷	..... ۱-۲-۳. ۱-۱-۱. مصرف‌گرایی
۲۲۷	..... ۲-۱-۳. از خود بیگانگی
۲۲۸	..... ۳-۱-۳. ناسازگاری جامعه سرمایه‌داری با اصل عشق
۲۲۸	..... ۲-۲-۳. ناامیدی
۲۲۹	..... ۳-۲-۳. مرگ پرستی (عشق به مرگ)
۲۲۹	..... ۴-۲-۳. خود شیفتگی
۲۳۰	..... ۵-۲-۳. همبودی زناگونه
۲۳۰	..... ۳-۳. نقد و بررسی
۲۳۰	..... ۱. صنعتی شدن و مسئله از خود بیگانگی
۲۳۱	..... ۲. حب به مرگ یا ترس از مرگ
۲۳۱	..... عوامل مؤثر در رشد انسان
۲۳۱	..... ۱-۴. علل رشد انسان از نگاه مطهری
۲۳۱	..... ۱-۴. ۱. علم و تفکر
۲۳۲	..... ۲-۱-۴. ایمان
۲۳۲	..... ۳-۱-۴. عمل

۲۳۲	..... تربیت. ۴-۱-۴
۲۳۲	..... تزکیه نفس. ۵-۱-۴
۲۳۲	..... نقش دین در کنترل غرایز. ۶-۱-۴
۲۳۲	..... نقش عشق در زندگی. ۷-۱-۴
۲۳۳	..... رشد انسان و آزادی. ۸-۱-۴
۲۳۳	..... علل رشد از نگاه فروم. ۲-۴
۲۳۳	..... ۱-۲-۴. اومانستی کردن نظام صنعتی.....
۲۳۴	..... ۲-۲-۴. امید.....
۲۳۴	..... ۳-۲-۴. عشق به زندگی.....
۲۳۴	..... ۴-۲-۴. آزادی.....
۲۳۵	..... ۵-۲-۴. اخلاق اومانستیک.....
۲۳۵	..... ۶-۲-۴. غلبه بر خود شیفتگی.....
۲۳۶	..... ۷-۲-۴. آزادی اراده.....
۲۳۶	..... ۳-۴. نقد و بررسی.....
۲۳۸	..... انسان کامل، انسان بارور.....
۲۳۸	..... ۱-۵. انسان کامل از دیدگاه مطهری <small>رحمته الله</small> .....
۲۳۹	..... ۲-۵. انسان ایده آل فروم.....
۲۴۱	..... خاتمه.....
۲۴۳	..... پی‌نوشت.....
۲۴۵	..... آیه تطهیر از دیدگاه شهید مطهری <small>رحمته الله</small> .....
۲۴۵	..... تفسیر و تبیین آیه از دیدگاه شهید مطهری <small>رحمته الله</small> .....
۲۴۶	..... بررسی و ارزیابی دیدگاه.....
۲۴۶	..... ۱. إنما.....
۲۴۶	..... ۲. اراده.....
۲۴۷	..... ۳. رجس.....
۲۴۸	..... ۴. تطهیر.....
۲۴۸	..... ۵. تطهیر.....
۲۴۹	..... مقام اول: استدلال شهید مطهری <small>رحمته الله</small> بر اختصاص آیه تطهیر به اهل بیت <small>علیهم السلام</small> .....
۲۴۹	..... احادیث و روایات.....
۲۵۰	..... ارزیابی استدلال.....
۲۵۱	..... آیه تطهیر از نگاه روایات.....
۲۵۲	..... ۱. روایات مربوط به شأن نزول آیه تطهیر.....
۲۵۴	..... بررسی و جمع‌بندی روایات.....

۲۵۵	۲. روایاتی که آیه تطهیر را به اهل بیت <small>علیهم السلام</small> مرتبط می‌سازد
۲۵۶	بررسی و جمع بندی روایات
۲۵۷	۳. روایات تسلیم سلام پیامبر به اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۲۵۸	بررسی و جمع بندی روایات
۲۵۹	۲. ظاهر آیات قرآن کریم
۲۶۰	ارزیابی استدلال
۲۶۳	ادله دیگر درباره اختصاص آیه تطهیر به اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۲۶۳	۱. نص قرآن کریم
۲۶۴	۲. حقایق انکار ناپذیر تاریخی
۲۶۵	۳. احتجاج اهل بیت <small>علیهم السلام</small> به آیه تطهیر
۲۶۶	مقام دوم: علت فرار گرفتن آیه تطهیر، در میان آیات دیگر از نگاه شهید مطهری <small>رحمته الله علیه</small>
۲۶۶	۱. متفاوت بودن اصل چینش آیات قرآن کریم
۲۶۶	۲. جمله معترضه بودن آیه تطهیر
۲۶۷	۳. توجیه عرفانی
۲۶۷	۴. مصلحت الهی در چینش آیات مربوط به اهل بیت <small>علیهم السلام</small> و یا جلوگیری از تمرّد مخالفان
۲۶۸	توجیها و جواب‌های دیگر
۲۶۹	۱. التفات
۲۶۹	۲. ایجاد مسئولیت برای همسران پیامبر اسلام <small>صلی الله علیه و آله</small>
۲۶۹	۳. پیامبر اسلام <small>صلی الله علیه و آله</small> مبین و مفسر حقیقی و کامل آیات قرآنی
۲۷۳	فهرست منابع
۲۷۴	سایت‌های مورد استفاده:
۲۷۵	مطهری و سیمای پیامبر اکرم <small>صلی الله علیه و آله</small> از منظر قرآن
۲۷۵	درآمد
۲۷۸	الف) شناسه‌های شخصیتی - فردی
۲۷۸	۱. برخورداری از آگاهی‌های فرابشری
۲۸۰	۲. فوق العادگی در ظرفیت و سعه وجودی
۲۸۱	۳. خودافروزی روشنی‌بخش
۲۸۲	۴. شایستگی تأسی و اقتدا
۲۸۳	ب) شناسه‌های رفتاری - اجتماعی
۲۸۳	۱. انسان‌دوستی دردمندانه
۲۸۶	۲. محبت‌مداری در رهبری جامعه
۲۸۸	۳. خدا محوری در استخدام وسیله
۲۸۹	۴. سادگی و بی‌تکلفی در رفتار

۲۹۰	.....	۵. تواضع و فروتنی در برخورد
۲۹۲	.....	۶. شخصیت‌پروری در مشاوره
۲۹۲	.....	۷. قاطعیت در تصمیم‌گیری
۲۹۳	.....	۸. مخاطب‌مداری در بیان معارف
۲۹۴	.....	۹. دوگانه‌محوری در تشویق و تنبیه
۲۹۶	.....	فهرست منابع
۲۹۷	.....	خاتمیت از منظر استاد مطهری <small>رحمته‌الله</small>
۲۹۷	.....	چکیده
۲۹۷	.....	درآمد
۲۹۹	.....	تاریخچه بحث
۳۰۱	.....	مبانی خاتمیت
۳۰۱	.....	۱. اسلام، روح دعوت انبیاء
۳۰۳	.....	۲. پیامبران و اختلاف در شریعتها
۳۰۵	.....	علل تجدید رسالت انبیا
۳۰۶	.....	۱. تحریف
۳۰۷	.....	۲. نقص
۳۰۹	.....	۳. نیاز به تفسیر
۳۱۰	.....	۴. امامت
۳۱۱	.....	۵. اجتهاد
۳۱۳	.....	۶. تغییر نیازها
۳۱۶	.....	جایگاه ائمه اطهار <small>علیهم‌السلام</small> در بیان معارف اسلامی و احکام دینی
۳۱۸	.....	روشنفکران دینی و مقوله خاتمیت
۳۲۲	.....	ملاحظات پیرامون دیدگاه اقبال
۳۲۵	.....	نقد «سروش» بر «شهید مطهری <small>رحمته‌الله</small> »
۳۲۶	.....	نقد «نقد سروش» به شهید مطهری
۳۲۸	.....	نتیجه‌گیری:
۳۲۹	.....	فهرست منابع

مقدمه

نوشتاری که پیش رو دارید نخستین جلد مجموعه مقالات همایش اندیشه‌های قرآنی شهید مطهری است که لازم است پیش از طرح اصل مقالات، نکاتی درباره استاد و همایش تذکر داده شود.

۱. استاد شهید مرتضی مطهری از دانشمندان بزرگ شیعه در تاریخ معاصر است و در میان دانشمندان اسلامی جایگاه ویژه‌ای دارد. وی فیلسوف، متکلم، مفسر و فقیهی ژرف‌نگر بوده که با تسلط و اشراف کامل بر شریعت اسلامی و اصول حاکم بر آن توانست اندیشه‌های ناب دینی را در میان جامعه، به‌گونه‌ای مطرح کند که پاسخ‌گوی بسیاری از معضلات و مشکلات فکری نسل جوان و روشنفکران جامعه اسلامی باشد. استاد مطهری از نظر شخصیت اخلاقی و رفتاری بسیار وارسته و در عرفان عملی دارای سیر و سلوک بوده و مقاماتی را کسب نموده است.

ایشان از نظر علمی نیز دارای ابعادی بوده‌اند که با کاوشگری بیشتر در آثارشان بیش از پیش، می‌توان به شخصیت بی‌نظیر علمیشان پی برد.

سلامت اندیشه، تتبع گسترده و همه‌جانبه و استمرار در سیر تحقیقات علمی در موضوعات متنوع دینی از شاخصه‌های بارز این استاد فرزانه بود؛ که توانست آثار گرانبهایی از خود به یادگار بگذارد تا سرمایه‌ای فکری برای دین‌داران و طبقات مختلف جامعه اسلامی به‌ویژه دانشجویان و اساتید باشد.

۲. آثار استاد مطهری در دو بخش نوشتاری و گفتاری ارائه شده است که مهم‌ترین مباحث آن تحت عنوان «مجموعه آثار» توسط انتشارات صدرا به چاپ رسیده است. یکی از ویژگی‌های آراء و نظرات استاد، قرآنی بودن آنها است که همایش اندیشه‌های قرآنی استاد شهید مرتضی مطهری این مسئولیت را بر عهده دارد تا با همکاری محققان و صاحبان قلم و اندیشه، اندیشه‌های قرآنی استاد را، بیش از پیش نمایان کند.

مهم‌ترین مباحث قرآنی استاد به طور مستقل در مجموعه‌ای با عنوان *آشنایی با قرآن* در دوازده جلد گردآوری شده است که شامل سلسله مباحث تفسیری استاد شهید، در سال‌های قبل از پیروزی انقلاب اسلامی بین سال‌های ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۷ شمسی می‌شود که بنابر وعده شورای نظارت بر آثار استاد، این مجموعه به ۱۴ جلد خواهد رسید. افزون بر آن، استاد در آثار دیگر خود در طرح آراء و اندیشه‌های اسلامی به آیات فراوانی از قرآن استناد نموده و در بسیاری مواقع مهم‌ترین منبع برای استدلال، آیات قرآن است. بیشتر آراء و اندیشه‌های استاد شهید مرتضی مطهری متأثر از اندیشه‌های استاد علامه سید محمدحسین طباطبایی صاحب *تفسیر المیزان* است. استاد مطهری در روش و انتخاب نظریه در موضوعات، از علامه طباطبایی پیروی کرده است که می‌توان به روش تفسیر قرآن به قرآن اشاره نمود. همچنین در موضوعات فراوانی از جمله مسئله روح، نظریه خلافت، عالم ذر، امانت، جایگاه و حقیقت انسان در هستی، استعداد و توانایی انسان، اصل تئوری تحول انواع و نظریه تکامل، عصمت امام، وجود و عصمت فرشتگان، توقیفی نبودن اسماء الهی و... هم فکر با علامه طباطبایی است. اگر چه گاهی از نظر روش و نوع استدلال نیز، با استاد خود علامه طباطبایی تمایزهایی دارد و حتی در برخی موارد دیدگاهی غیر از دیدگاه علامه را می‌پذیرد.

۳. همایش اندیشه‌های قرآنی استاد شهید حدود یک سال است که فعالیت خود را آغاز نموده است. طرح آن به طور مشترک توسط جامعه المصطفی العالمیه با مرکزیت مدرسه عالی امام خمینی رحمته‌الله و انجمن قرآن‌پژوهی حوزه علمیه ریخته شد که طی دعوتی مراکز علمی دیگر نیز همکاری و مشارکت خود را اعلام نمودند.

مراکز همکار در این همایش عبارتند از:

جامعه المصطفی العالمیه، انجمن قرآن پژوهشی حوزه علمیه قم، پژوهشگاه فرهنگ و علوم انسانی (فرهنگ و معارف قرآن) وابسته به دفتر تبلیغات، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، بنیاد شهید انقلاب اسلامی، مرکز تحقیقات قرآن کریم المهدی علیه السلام، دانشگاه قم، مرکز تخصصی تفسیر و علوم قرآن، سازمان اوقاف و امور خیریه، دانشکده علوم قرآنی قم، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، مؤسسه امام رضا علیه السلام، رادیو معارف قم، شبکه سیمای قرآن که از این مراکز تقدیر و تشکر فراوان می‌شود.

۴. فعالیت‌های همایش در دو کمیته اجرایی و علمی ساماندهی شده است. کارهای اجرایی از جمله فراخوان، دعوت‌نامه، اخذ مقالات و پیگیری امور توسط کمیته اجرایی و مذاکره با محققان، نویسندگان و همچنین ارزیابی و پیگیری امور علمی توسط کمیته علمی هماهنگی شده است.

کمیته اجرایی با مسئولیت معاون پژوهشی مدرسه عالی امام خمینی علیه السلام و کمیته علمی با مسئولیت دبیر علمی همایش اداره می‌شود که به‌جاست از حجج اسلام آقایان: اعرافی (رئیس جامعه المصطفی العالمیه)، دکتر عباسی (معاون پژوهش مرکز جامعه المصطفی)، هاشمیان (مدیر مدرسه عالی امام خمینی علیه السلام)، دکتر الله اکبری (معاون پژوهشی مدرسه عالی امام خمینی علیه السلام)، دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی (مدیر گروه علوم قرآن و حدیث مدرسه عالی امام خمینی علیه السلام) و خان بابا (مدیر اداره ساماندهی مطالعات و تحقیقات و مسؤل دبیرخانه همایش) تقدیر و تشکر می‌شود. همچنین از دو فرزند استاد شهید جناب آقایان دکتر علی و محمد مطهری که پشتیبان این همایش بوده‌اند تقدیر می‌شود.

همچنین از اعضای هیئت علمی و اساتید ثابت گروه علوم قرآن مدرسه عالی امام خمینی علیه السلام تقدیر و تشکر می‌شود.

۵. نظارت علمی بر همایش توسط کمیته علمی و ارزیابان صورت گرفته است، افراد کمیته علمی عبارتند از: دکتر سیدرضا مؤدب، دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی، دکتر محمدجواد اسکندرلو، دکتر مهدی رستم‌نژاد، دکتر حسین علوی مهر (دبیر علمی همایش)، دکتر محمد الله اکبری و استاد محمدی.

ارزیابان همایش افزون بر اعضای کمیته علمی عبارتند از: دکتر علیرضا قائمی‌نیا، دکتر خسروپناه، دکتر معموری، محمدحسن قدردان قراملکی، دکتر علی نصیری، محمدصفر جبرئیلی، استاد غرویان، حسن معلمی، دکتر گرجیان، استاد سلطانی، سیدمنذر حکیم، سیدعبدالکریم حیدری، جوادی، قیومی، محمدعلی اسدی‌نسب، مهاجرنیا، دکتر پورفرد، میرمعزی، قوامی، کافی، دکتر رفیعی، یعقوب بشوی، فیاض حسین رضوی، شهیدی، مرادخانی، شاکرین، حسن رضا رضایی و بهرامی که از کلیه اعضای کمیته علمی و ارزیابان محترم تقدیر و تشکر می‌شود.

۶. با توجه به سراسری بودن همایش و شخصیت قابل توجه استاد مطهری، استقبال کم‌نظیری از سوی محققان انجام گرفت که بیش از صد مقاله در موضوعات متنوع و گوناگون، به دفتر همایش ارسال گردید و مقرر شد مقالات در سه سطح کارشناسی، ارشد و دکترا رتبه‌بندی شود. مقالات پس از ارزیابی (۲ ارزیاب) در کمیته علمی مورد بررسی قرار گرفته است.

۷. مجموعه حاضر به عنوان جلد اول (مجموعه مقالات) است که از جمله مقالات برتر و واجد امتیاز این همایش است. سایر مقالات علمی و واجد امتیاز در مجلدات دیگر به چاپ خواهد رسید.

در آخر از جناب دکتر عباسی معاونت پژوهشی جامعه المصطفی العالمیه که پشتیبانی چاپ این مجموعه و دکتر رضایی اصفهانی که ویرایش علمی و ساماندهی ساختار آن را برعهده داشتند و انتشارات جامعه المصطفی العالمیه تشکر می‌شود.

با سپاس

دبیر علمی همایش سراسری

اندیشه‌های قرآنی شهید مطهری

حسین علوی مهر